

Ayraç Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi – Söyleşi

Mühendislik ve Psikoloji eğitimi gördü. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor. 1992-2002 yılları arasında arkadaşlarıyla Hayalet Gemi dergisini çıkardı. 2001 yılı Sait Faik Hikâye Armağanı, "Bu Kitabı Çalın" adlı kitabına, 2004 yılı Yunus Nadi Roman Ödülü, "Bu Filmin Kötü Adamı Benim" adlı romanına verildi. Kitapları çeşitli dillere (Almanca, Çince, Makedonca, Rumence, Bulgarca) çevrilmektedir.

**Cevapları veren değil, soruları soran bir yazar Murat Gülsoy:
"...bir güldür bir gül bir güldür bir gül..."**

Modern Türkiye Edebiyatı'nda Yusuf Atılgan'la başlayan bir süreç var. Öncesinde Tanpınar, sonrasında Oğuz Atay ve bugünlerde Orhan Pamuk bu akımın temsilcileri denilebilir. Bu tarihselleştirmeye katılır mısınız? Sizin edebiyatınızda (edebiyat kaygınızda), bunlardan izler var mıdır?

Bu yazarların adlarını sayarak bir modernist hattan söz ediyorsunuz demektir. Ben de kendimi bu yazarlara yakın bulurum. Sevdığım yazarlar oldukları için elbette yazdıklarımda onlardan izler bulunabilir ki bu da hoşuma gider, çünkü bu durum edebiyatın sürekliliğine işaret eder. Ayrıca belki daha da önemlisi bu yazarların birbirlerini okumalarının ötesinde, ortak dostlara sahip olmalarıdır. Örnek vermek gerekirse: Oğuz Atay Tutunamayanlar'ı yayınladıktan sonra ona hemen Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nden etkilenmiş olabileceğini söylediler. Oysa Tanpınar'ı henüz okumamıştı. Ama biz bugünden baktığımızda bu yazarların eserleri arasında bir akrabalık bulabiliyoruz. Çünkü ortak dostları vardı: Kafka gibi, Joyce gibi, Woolf gibi yazarları birbirlerinden habersiz şekilde okumuşlardı. Dolayısıyla bu açıdan da kendimi yakın hissederim onlara. Sadece yazdıkları edebiyat açısından değil onların da okudukları, işaret ettikleri edebiyat açısından...

Romandaki karakterlere bir bilinç vermeyi, onları yazarla atıştırmayı seviyorsunuz. Öykülerinizde özellikle oldukça deneysel metinler yayımlıyorsunuz. Bu yalnızca "yeni bir şey" söylemek kaygısı mı? Post-modern edebiyatın biçimsel dönüşümünün içeriğe yansımaları var mıdır?

Tüm yazdıklarımda 'deneysel' bir yön olduğunu düşünüyorum. Bu öykülerde türe has yoğunluk nedeniyle daha çarpıcı bir şekilde görünür hale gelebiliyor ancak romanlarımda da aynı deneysel ruhu koruyorum. Yapmaya çalıştığım ya da daha doğrusu yapmaktan zevk aldığım bir bilinç araştırması olarak edebiyatı deneyimlemek diyebilirim. Beni en başından edebiyata çeken kurmacanın gerçeklikle ilişkisi olmuştu. Kurmaca hikâyelere olan ihtiyacımız sadece eğlenmek ve zamanımızı hoşça geçirmekle sınırlı değildir. Kurmacaya doğru çekiliriz çünkü hikâye zihnimizin yapıtaşlarından. Dünyayı en kolay hikâyeler aracılığıyla kavrarız. Dolayısıyla hikâyenin nasıl kurulduğunu araştırmak aynı zamanda gerçekliğin nasıl kurulduğunu araştırmak anlamına geliyor. 'Yeni bir şey' söylemek kaygısı duymuyorum çünkü edebiyatın kişisel bir deneyim olduğunu ve her kişinin farklı olduğunu dolayısıyla bu deneyimlerin biricik olduğuna inanıyorum. Temel çelişki kişisel olanın bastırılmasıdır, baskın söylemle kuşatılmasıdır. Yazarın özelliği iyi hikâye anlatması değil bu gerilimleri fark etmesi ve bu deneyimini yapıtıyla gösterebilmesidir.

Şiirde olduğu gibi romanda da imgeler üretilmeye başlandı. Özellikle fenomenoloji üzerine düşünen edebiyatçılar, "nesnelere edebiyatı" denilebilecek yeni bir varoluşçuluk perspektifi üzerinde ilerliyor. (Son örneği Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi'ydi.) Sizin pozisyonunuz biraz daha klasik varoluşçuluk üzerinde gibi. Klasik varoluşçuluğun, felsefe yüklü metinlerin, mistikleşmeye yol açtığını düşünüyor musunuz?

Ben kendimi bir felsefe ekolüne yakıştırarak düşünmüyorum. Varoluşçuluk ya da postmodernlik ya da başka bir 'teşhis'le açıklanmak bana göre edebiyatın ruhuna aykırı. Edebiyat eleştirisini ilgiyle okurum ama anlatılanların da kendilerine has birer kurgu olduklarını hep aklımda tutarım. Edebiyatçı ya da yapıtı edebi formüllerin, saptamaların her zaman üzerindedir, dışındadır. Ne yazık

ki edebiyat üzerine düşünmek dediğimizde çoğunlukla şu anlaşılıyor: Bir yerde duran kategorilerle başka bir yerde duran yapıtları ya da yazarları eşleştirme ve bu eşleştirme işlemine gerekçeler bulma işi. Ben böyle düşünmüyorum. Çok daha kaba çizgilerle resmetmeye çalışıyorum durumu: Edebiyatta ve sanatta en önemli kopuşun modernistlerle olduğunu, bu kopuşun temel özelliğinin 'temsil' meselesine yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Atılgan, Tanpınar, Atay, Pamuk ya da Batılı modernist yazarlar... Hepsi bir biçimde bu temsil meselesini araştırdılar eserleriyle: Hikâye ile dünya arasındaki temsil ilişkisi nedir?

Akılla ve hafızayla sorunları olan metinleriniz var. Bu da yalnızca biçimsel bir deney mi? Yoksa gerçekten de "özne"nin ölümünü düşünüyor musunuz?

Akıl ya da zihin en başından beri benim edebiyatla ilişkimdeki esas meseleydi. Dünyayı, çevremizi, tüm gerçekliği akıl yoluyla kavrayıp, hayatımızı belleğimizin süreçleriyle sınırlı bir şekilde anlamlandırıyoruz. Dolayısıyla zihin/bellek meselesi gerçeklik ve hakikat ile doğrudan ilgilidir. Biçimsel deney dediğiniz aslında zihin/dil/süreç araştırmasıdır. Örneğin Gertrude Stein dilbilgisini aradan çıkararak bir hakikate ulaşmaya çalışıyordu kimsenin anlamadığı metinleri yazmaya uğraşırken: Bir güldür bir gül bir güldür bir gül... diye yazarken amacı biçimsel bir deney yapmaktan öte bir şeydi. Ne yazık ki modernist arayışlar hiçbir zaman hak ettiği saygınlığı kazanamadı.

Alt metinlerinizde felsefe ve dinler tarihi (kutsal metinlere göndermeler) oldukça yoğun. Varoluşsal meselelerle ilişkili hikâyeler anlatıyorsunuz. Bu tarz edebiyatın "popüler" olamadığı fikrine katılır mısınız?

Emin değilim. Birincisi yazdıklarımındaki kutsal metinlere referansların yoğunluğu konusunda emin değilim, ikincisi bu tarz referansların popüler olmayışından emin değilim. Popülerlik bambaşka süreçlerin sonucunda oluşuyor: Ya herkesin anlayacağı kadar basit olmalı ya da birileri o kitabın alınmasının önemli olduğunu söylemeli. Yurtdışında edinilen başarılar ya da edebiyat ödülleri bu ikinci tarzda bir etki yaratır ve ilginç bir şekilde bazı *best seller* olması imkânsız kitapları çok sattırabilir. Örneğin Joyce'un *Ulysses*'si inanılmaz derecede çok satmıştır ülkemizde!

Yazarlıkta mühendisliğin faydasını ya da zararını gördünüz mü? Yazıya farklı açılımlar getirmesi açısından olumlu bakılabilir mi? Oğuz Atay örneğinden yola çıkarsak, onun metinlerinde mühendisliğin izlerini görmek mümkün mü? (Kendi örneğinizi de düşünerek)

Bilemiyorum. Aslında bilmeme de imkân yok. Kundera'nın bir romanında dediği gibi: Bir tane hayatımız var ve doğruyu seçip seçmediğimizi asla bilemeyeceğiz. Ben de bilemiyorum, mühendisliği seçmeseydim, beni bugüne getiren tüm o seçimleri yapmasaydım nasıl biri olurum ve nasıl bir edebiyatım olurdu? Ama şunu söyleyebilirim: Mühendis olup olmamak değil mesele; iyi bir eğitim almak, kendini yetiştirmek ve bunu tüm hayatına yaymak asıl önemli olan. Edebiyatı, düşünceyi başka türlü beslemenin imkânı yok.

Yaratıcı yazarlık kursları nasıl gidiyor? Yazmak gerçekten de öğrenilebilir bir şey mi? İstanbul'da Bir Merhamet Haftası isimli kitabınızda bu kurslardan bir etkilenme vardı sanki (farklı yazarlara aynı şeyi yorumlatmak fikri) sizin için de ufuk açıcı olduğu söylenebilir mi?

Çok iyi gidiyor. Yaratıcı Yazarlık bir sanat eğitimidir. Eğer edebiyatın bir sanat olduğunu kabul ediyorsanız sanat eğitiminin mümkün olduğunu da kabul etmek durumundasınız. Dolayısıyla yazmak, evet, öğrenilebilir bir sanattır. Akıllara gelen soru hep şudur: Kursu giderek Yaşar Kemal ya da Dostoyevski olmak mümkün mü? Soruyu diğer sanatlar için neden sormadığımızı soruyorum ben de bu durumda: Akademiye giderek Picasso ya da Dali olmak mümkün mü? Sanat herkesin bireysel macerasıdır ve herkes kendi birikimi ve yeteneği ölçüsünde sanat yapabilir. Bir alanda çok önemli işler yapmak için gereken beceri, yetenek ve pırıltı elbette ki kursla okulla sağlanamaz. Birçok insan Tıp Fakültesinden mezun olur ama bunların içinden bazıları beyin cerrahı olur, o cerrahların içinden de çok çok azı Gazi Yaşargil olur. Madem Gazi Yaşargil olamayacağım hiç doktor olmam o zaman demek ne kadar saçmaysa yazarlık konusunda edilen bu tür laflar da son derece saçmadır.

İstanbul'da Bir Merhamet Haftası isimli kitabınızda iç seslerin birbirleriyle benzeşmesi sonucu bilinç akışı tekniğiyle bakmak ile görmek arasındaki ince ayrımda sözcükleri birbiriyle dans ettiriyorsunuz. Bakmak ile görmek arasındaki farkı açıklayabilir misiniz?

İstanbul'da Bir Merhamet Haftası'nda yedi kişi, kendilerine gönderilen yedi resme bakıp akıllarından geçeni yazmayı denerler yedi gün boyunca. Yedi farklı bakış açısı yedi farklı dil ve dünya tasarımı anlamına gelir. Roman bu farklılığın araştırılmasıdır. Elbette bir başka açıdan bu benim kendi içimdeki yedi farklı yönü araştırmam anlamına da gelebilir. Bakmak ile Görmek ayrımı, ikincisinin yorum ve daha ayrıntılı bir kavrayışı da içerdiği iddiasına dayanır. Bakış sadece o şeyi fark etmek anlamına gelirken Görmek o şey hakkında daha derinlemesine fikir sahibi olmayı ifade eder. Romanda farklı bakma ve görme biçimleri araştırılıyor doğal olarak.

Haydar Ergülen sizin için "düşünen yazar" ifadesini kullanmıştı. Burada iki soru çıkıyor karşımıza; birincisi "düşünmeyen yazar" nasıl yazar? İkincisi sizin bu ifadeden anladığınız nedir?

Elbette düşünmeden yazılmaz ama düşünme biçimleri birbirinden farklıdır. Benim hikâyenin peşinden giderken aklımı kurcalayan meseleleri çok iyi hissettiği için öyle bir ifade kullanmış Haydar Ergülen. Bazı yazarlar kendilerinden son derece emindirler, yapıtlarından, düşündüklerinden, söylediklerinden. Ben onlardan değilim. Sürekli bir araştırma içindeyim. Ben 'düşünen yazar' sözünden bunu anlıyorum. Cevapları veren değil soruları soran bir yazar olmak. Bazen yazarlar hayatlarının bir yerinde cevapları bulduklarına inanırlar. Sonra bu hakikati va'zetmeye başlarlar. İşte o aşamadan sonra 'düşünen yazar' olmaktan 'vaiz yazar'a dönüşmüş olurlar. Artık onların sözleri 'hakikati' yansıtır. Onlar artık tüm soruların cevaplarını bilmektedirler. İşte bu sanatın -ya da düşünmenin diyelim- bittiği ideolojinin başladığı yerdir.

Türkiye'de son zamanlarda çok sayıda yeni yazar ve yeni roman piyasada yer buluyor. Ancak gerek kitap satışları, gerekse okuma oranları bu arzı kaldıracak oranda görünmüyor. Buna rağmen edebiyat bu canlılığını koruyabilir mi?

Ülkemizde okuma alışkanlığının inanılmaz şekilde düşük olması utanç vericidir. Temel sorunlardan biridir. Bu tabii sosyolojik bir konu. Birçok faktörün rol oynadığı su götürmez bir gerçektir. Kitap sayısındaki ve çeşidindeki artışın yine de süreceğine inanıyorum. Yazarları bekleyen tektipleştirici piyasa ilişkileridir. Belki internet gibi ortamlarda biraz nefes almak mümkün olacaktır. Ancak bu yazarların halledebileceği bir sorun değildir. Okurların çoğalması, insanların daha fazla okuması için yazar ne yapabilir? Bence hiçbir şey yapamaz, yapmaya da çalışmaz zaten. Yazarın işi sanattır, sanatsal deneyimi en uca götürmek sınırları zorlamaktır. Yazar pedagojik olmak durumunda değildir, eğitimci ya da yol gösterici olmasını beklemek de sanatı didaktizme teslim eder bir noktadan sonra. Soru soran, arayan, kuşkulanın, net olan şeyleri bulandıran yazarın yerini vaaz veren yazar alır sonra. Bu durumda yazar bir sanatçı olmaktan çıkar kanaat önderine dönüşür. Bu benim sanatçının durmasını beklediğim yer değil. Sanatsal süreç ile taban tabana zıt bunlar.

Hayalet Gemi ile dergiciliği de denediniz. Süreli yayınlar edebiyatın ruhuna aykırı değil mi? Yazar, "deadline" ile yazar mı?

Tam tersine! Dergicilik tam da edebiyatın canlı olduğu yerdir. Kılcal damarlarıdır. En azından bir zamanlar öyleydi. Bakın, on yıl dergi çıkardık, on yıl uzun bir süre. Gerçek bir okul oldu dergi bize. Editörlük, yazarlık, çevirmenlik, tasarımcılık, yayıncılık nedir öğrendik. On yıl içinde farklı kuşaklar okurumuz / yazarımız oldu. Zaman ve sayfa sınırlamaları edebiyatı öldüren şeyler değildir, tam tersine yaratıcılığı kamçılar. Diğer tüm sınırlar gibi... Yaratıcılık sınırları aşma çabasıdır, o yüzden de sınırlara ihtiyaç vardır. Sınırlar ile yaratıcılık diyalektik bir ilişki içindedir. Sınır yoksa, sorun yoksa yaratıcılık da ortaya çıkmaz. Dolayısıyla dergicilik benim ve arkadaşlarımla entelektüel hayatında çok önemli bir merhale oldu. Birlikte iş yapabilmemizin zorluklarını ve erdemlerini de öğrenmiş olduk.

Edebiyatın "güncel" olaylara tepki içerdiği durumlarda maalesef rafine metinler bulmak zorlaşıyor. Politik (veya güncel) katmanlar, çoğu zaman romanın ya da öykünün ruhunu ele geçiriyor, karakterleri karikatüre dönüştürüyor. Klasikler güncelliklerini kayb ettikleri durumda bile okunabiliyorlarken, bugün klasiklere dönmek mümkün mü? (Metinsel üretim açısından)

Güncel olanın edebiyata sızması kaçınılmazdır. Ancak önemli olan yazarın kendi meselesini irdelerken yaşadığı samimi deneyimdir. Eğer yazılan metin bununla ilgili değilse ne yarına kalır, ne de bugün bir şey ifade eder. Bizi ilgilendiren, evrensel olan kişisel deneyimdir. Genellemeler, analizler, düşünceler, önermeler değildir. Çünkü bunlar hem yapıtı didaktizm ile boğarak öldürür hem de o düşünceler zaman içinde değişir, yanlıştır. Klasikleşmiş yapıtların temel özelliği insanlık durumlarını, belirli insanların kişisel deneyimleri üzerinden okura açmaktır. Dolayısıyla bir her dönem farklı bir bakış açısıyla okuyabiliriz Don Kişot'u, Suç ve Ceza'yı...

Modernizm ve post-modernizm meselesiyle ilgili 602. Gece'yi yazdınız. Edebiyata bakışınızda "akademik" bir taraf var. Buradan bakınca, post-modern edebiyatın bugünü ve geleceği hakkında ne gibi saptamalarınız ve öngörüleriniz var?

602.Gece'de söylediğim temel düşünce şuydu: Edebiyatta bir sıçrama, niteliksel bir kopuş varsa bu Modernistlerle yaşanmış olduğudur ve halen de sürdüğüdür. Asıl olan temsil meselesidir. Realist sanatta olduğu gibi bunu hiç mesele etmeyebilirsiniz, ya da Modernistlerin yaptığı gibi bunu bir kriz haline getirirsiniz. Postmodernizm denilen şey ise tam bir kavram kargaşası. Neden böyle bir karmaşa olduğunu kitapta anlattım. Aslında bugün postmodern olarak bilinen John Fowles gibi, Coetzee gibi, Pamuk gibi yazarların temelde bu temsil krizini edebiyatlarının merkezine koymuş olduklarını, onlara modernist denmemesinin tarihsel birtakım koşullardan kaynaklandığını söylüyorum. Bunları ben tek başıma da söylemiyorum. Konuyla ilgili yığınla makale, kitap var. 602. Gece'yi yazarken bunların çoğunu okudum, kimin ne dediğini de aktarmaya çalıştım. Birincil kaynaklara da ulaşmaya çalıştım. Sanırım yaklaşımımı akademik diye tırnak içine alarak nitelemenizin nedeni de bu. Gelecekte de bu temsil meselesinin yine çekirdekte kalacağını düşünüyorum. Bazı meseleler zaman içinde halledilemezler, hep varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla modernistlerin açtığı dönem kapanmadı. İkinci Dünya Savaşı'nın hayal kırıklığı ile başlayıp diğer savaşların travmalarıyla devam eden modernizm sorgulamasının da gözden geçirileceğine ve yeni bir sorgulama yapılacağına inanıyorum. Tabii bunlar çok merkezli, çok çekirdekli ama bir yandan da medyatik homojenleştirmenin etkisi altında ne ölçüde belirleyici olacak kestirmek zor.

Çok teşekkür ederiz.